

ג) מדברי התוס' משמע שאפילו אם לא ביטל את החמץ, יש לומר שאין הבית טעון בדיקה, מפני שהבית בחזקת בדוק ואין להוציאו מחזקתו בגלל כניסת העכבר. והנידון כאן לענין אכילת החתיכה שנטל העכבר, האם אפשר להסתמך על הרוב ולאכלה.

א. המפרשים תמחו על סברת התוס', מה מועילה חזקת בדוק של הבית והלא יש כאן ספק דאורייתא על החתיכה עצמה, שמא עובר עליה בכל יראה בכל מקום שהיא שם, ומה תושיענו חזקת הבית (ע' פני יהושע; קובץ שעורים ועוד).

והחזון-איש (קכד) כתב לפרש שמדובר שהחמץ והמצה ניכרים בצורתם הלכך אין ספק כלל על החתיכה עצמה ואין אנו דנים אלא על הבית, ותולים שלא נשתנה מחזקתו. אבל אם אין החתיכה ניכרת, הריהי אסורה באכילה וגם הבית טעון בדיקה אם לא ביטל. וע"ע ברכת שמעון ח.

ב. מדברי התוס' מבואר שגם לענין אכילת חמץ הולכים אחר הרוב לומר 'כל דפריש מרובא פריש'. ואף על פי שחמץ אסור במשהו ואין בו תורת ביטול ברוב, שונה דין 'כל דפריש' מדין ביטול (וע"ע בשו"ת אחיעזר ח"ג סוס"י עד; אגרות משה או"ח ח"א קנא).

והפני-יהושע (כאן) והצל"ח (לעיל ז) והפרי-מגדים (תלט, א"א ב) כתבו בדעת רש"י והרי"ף שלענין אכילת חמץ אין הולכים אחר הרוב, ולכן פרשו הסוגיא לענין בדיקה ולא לענין אכילה [ובזה מתפרשים דברי המאירי כאן. וכן נקטו האחרונים להלכה. ע' משנ"ב תלט סק"ו]. ויש להעיר שבכל אופן אפשר לפרש בערב פסח שאין נאסר החמץ במשהו, ואז ודאי יש לילך אחר הרוב. וע' גם בסוגיית הפת שעייפשה לעיל ז. ובחזו"א קיט,ו ובשו"ת שבט הלוי ח"ב לט.

ג. מו"מ נוסף בשיטות הראשונים – ע' ברכת שמעון ח.

להלכה נקטו האחרונים (ע' בפוסקים תלט, א) שב'קבוע' יש להחמיר לבדוק את הבית אפילו ביטל את החמץ (כסברת הראב"ד), ואולם אם אפשר לתלות שהעכבר אכלו, כגון בכרך קטן, הרי שמצטרף ספק נוסף ואין צריך לבדוק שוב (טור, רמ"א), אלא שנכון לבטל ולא לסמוך על ספק ספקא (פרי מגדים). וב'פירש' – אין צריך בדיקה, אבל אסור לאכלו.

'תשע חנויות... ספיקו אסור'. ביסוד דין 'קבוע' ו'כל דפריש' וגדריהם – ע' במובא בחולין צה מהגרד"ג גולדברג שליט"א; סנהדרין עט; נזיר יב. וע"ע שבט הלוי ח"ב מא.

דף י

'אימור דאמרינן שאני אומר – בתרומה דרבנן'. הרי"ד מפרש דלא כרש"י, שהכוונה לכל תרומה ולא דוקא בזמן הזה, שהרי מן התורה התרומה בטלה 'חד בתרי', וכשנפלה הקופה לסאה פקע איסור תורה, ורק מדרבנן אינה בטלה.

משמע מדברי הגמרא שסברת 'שאני אומר' קיימת גם בדין דרבנן שעיקרו מדאורייתא, כמו תרומה בזמן הזה. ויש שכתב להוכיח מכאן כדברי המשנה-למלך שספק דרבנן לקולא אף בדבר שעיקרו מדאורייתא, שהרי סברת 'שאני אומר' כתב הש"ך (יד"ד קיא, א) היא מטעם ספק דרבנן לקולא. עפ"י אגרות משה או"ח ח"א יח, ב.

'ספק על ספק לא על היינו בקעה...' יש מפרשים [דלא כפשטות לשון רש"י] שהספק מתייחס על הנידון הקודם, בשני בתים בדוקים, והרי כאן 'ספק ספקא' – ספק אם נכנס אם לאו, ואם נכנס – ספק בבית זה ספק בבית זה. ומובן לפי זה ההשוואה לספק ביאה, שגם שם הנידון הוא משום 'ספק ספקא' (עפ"י הרד"ה).

וכן יש לדייק מדברי התוס' שפרשו כן בגמרא. ומיושבת בזה תמיהת הגרא"ו ב'קובץ ענינים'. ובתוס' רבנו פרץ מפרש שהגידון על חדר שבבית, וכלפיו יש 'ספק ספקא' כבספק ביאה. או בכגון שנכנס לחצר שיש בה כמה בתים והרי כל בית עומד בספק בפני עצמו. או משום הספק הנוסף שמא אכל. ופסק הרו"ה שיש להקל כאן בספק-ספקא, ולכן אפילו לא ביטל אינו טעון בדיקה. ונראה לבאר כוונתו, גם חכמים לא אסרו אלא בספק טומאה ברה"י שאין מקלים שם בספק-ספקא, משא"כ בשאר איסורים שבתורה. והראיה שהביאו משם היא להוכיח שגם בכגון זה נחשבים אלו שני ספקות, ואין אומרים ספק אחד הוא, אם נכנס למקום המסוים שאנו דנים עליו אם לא נכנס. וע"ע דברי אמת (למהר"י בכר דוד) דף קיב.

'הנכנס לבקעה בימות הגשמים וטומאה בשדה פלונית...'. נתבאר בהרחבה בבבא-בתרא נה. וע"ע בע"ז ע.

על שיטות הראשונים השונות בפירושי ההלכות שבגמרא ובמסקנת ההלכה – ראה בסיכומים שבסוף החוברת.

'הניח תשע ומצא עשר... הניח עשר ומצא תשע'. יש מי שכתב סמך ורמזו מכאן למנהג המקובל על פי האר"י ל'הניח עשרה פתיתי חמץ קודם הבדיקה (עפ"י ר"ש אלקבץ בספרו ברית הלוי). נראה שרמזו בעלמא הוא, שאם היתה הכוונה למנהג זה, היה לנקוט בשתי הבעיות 'הניח עשר ומצא י"א / תשע'. גם לעיל (ט): נקט רב מרי 'שמא יניח עשר וימצא תשע' גבי מה שמשיר מן הבדיקה.

[זנראה שנהגו המנהג הקדוש הזה, מפני שעיקר הביעור חמץ הוא היצר הרע, ולזה הנהיגו להניח חמץ להראות שבודאי יש בו עדיין עון וחמץ, הוא היצר הרע, כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, כי האדם שמחזיק עצמו שתיקן הכל בודאי לא התחיל לעבוד את ה'... וכמאמר החכם בחובת הלבבות שאם אמרתי בלבבי לא הייתי חוטא, בודאי הוא חטא ביותר, כי הגאווה הוא חטא ביותר. ולזה נוהגים להניח פתיתי חמץ להראות כנ"ל כי בודאי לא תיקן הכל' (עבודת ישראל – לשבת הגדול)].

(ע"ב) 'רבי יהודה אומר: בודקין אור י"ד ובי"ד שחרית ובשעת הביעור... כל שלא בדק באחד משלשה פרקים הללו...' יש מפרשים ששלשה פרקים הללו נקבעו בדוקא; בתחילת ליל י"ד – שאנשים מצויים בבתיהם, בשחרית – קודם שיצא מביתו, ובשעת הביעור – שאם לא בדק בשחר והלך לעסקיו או צורבא מרבנן העוסק בלימוד, אינו צריך להפסיק מיד ולבדוק אלא יבדוק בשעת הביעור (עפ"י פני יהושע).

וכעין זה בספר ברכת אברהם. וכתב שמש"כ המשנה-ברורה (תלה,א) שכשנוכר חייב לבדוק מיד – אין זה אלא בגלל החשש שמא ישכח, ואולי מועיל להעמיד שומר שיוכירנו. אבל לדחות מזמן זה לזמן אחר, כגון משחרית לשעת הביעור – אסור בכל אופן.

'זמה שמשיר יניחנו בצינעא כדי שלא יהא צריך בדיקה אחריו'. מסקנת הגמרא (לעיל ט:): שאם לא הצניע את החמץ אינו צריך בדיקה אלא אם נטלה חולדה בפנינו ונכנסה עם החמץ, או אם הניח עשר ומצא תשע. ולכאורה היה אפשר לפרש לפי זה שאין כאן אלא עצה טובה, להניח בצינעא כדי שלא יוצר מצב שיהא צריך לבדוק שוב, אבל מן הדין הלא אין חוששים לגרירת חולדה. ואולם מפשטות דברי המשנה אין נראה כן. וכן מדברי התוס' להלן (כא. ד"ה ואי) משמע שנאמר כאן חיוב גמור להשגיח על חמצו, ואף על פי שאין חוששים בסתם שמא גיררה חולדה, חייב אדם בי"ד להשגיח על חמצו ולצאת מכל חשש ואפשרות כניסת חמץ. [ובירושלמי למדו דין בדיקה מהכתוב 'שמרתם'. ויתכן שנאמר בזה להיות הבית משומר אצל האדם שלא יסיה דעתו משמירתו מחמץ].

חוששים שמא האהיל מעל החור. אך יש לומר שתולים שכבר אכלוהו ואף ברה"י טהור. ומדברי רש"י משמע שאין משנה היכן עמידת רגלי כהן, כי סתם חור חולדה וברדלס פותח טפח ואין הטומאה בוקעת ועולה.

ג. כתבו התוס' שאם החור פותח טפח, והנפל נמצא בחור – המאהיל על הבור טמא. וברש"י מבואר שטהור. והיינו באופן שפתח החור אין בו פותח טפח, אבל אם יש בפתח החור פותח טפח – הטומאה יוצאת לבור (מהרש"ל. וכ"ה בתוס' רבנו פרץ). והתוס' סוברים שאם יש בחלל החור פותח טפח ואין בפתחו פותח טפח – המאהיל עליו טמא [לכך לא העמידו באופן זה] (מהרש"א. וע"ע פני יהושע, חזו"א אהלות יז, ג).

על הכנסת תבואה הביתה במוץ שלה – ע' במנחות סז ובב"מ פח.

דף י

יט. מה הדין במקרים הבאים?

- א. עכבר שנטל חמץ ולפניו שני בתים בדוקים ונכנס לאחד מהם ואין ידוע לאיזה?
- ב. ספק נכנס לבית ספק לא נכנס.
- ג. נכנס לבית עם חתיכת חמץ, ונבדק ולא נמצאה.
- ד. נכנס, ונמצאה שם חתיכת חמץ.
- ה. נכנס עם חתיכת חמץ ואחר כך נמצאו שם פירורים; וכן בתינוק שנכנס.
- ו. הניח תשע ומצא עשר; עשר ומצא תשע; הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת.
- ז. עכבר נכנס וכבר בפיו ועכבר יוצא וכבר בפיו; עכבר לבן נכנס ועכבר שחור יוצא; עכבר נכנס וכבר בפיו וחולדה יוצאת וכבר בפיה; עכבר וכבר בפיה.
- ח. ככר בשמי קורה או בתוך הבור או בפי נחש – האם צריך לבערה?

א. עכבר שנטל חמץ ונכנס לאחד משני בתים ואין ידוע לאיזה; לפרש"י ועוד ראשונים (וכ"ה בטור), אם נשאלו על כל בית לבדו – אומרים לכל אחד אי אתה צריך לבדוק. מפני שבדיקת חמץ דרבנן [לאחר ביטול], לכך תולים להקל. נשאלו בבת אחת – שניהם צריכים בדיקה. [שאל האחד עליו ועל חברו – מחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי].

יש אומרים שלענין חמץ הלכה להקל בנשאל האחד עליו ועל חברו, ומכל מקום צריך לבטל שהרי זה ספק של תורה (עפ"י ר"ח ורו"ה [וגרסו רבי יוסי מטהר ופסקו כמותו]. וע' ראב"ד). ויש סוברים שהלכה להחמיר, ואף לענין בדיקת חמץ דרבנן (עפ"י טור תלט וע"ש ברמ"א. וכן כתב בפני יהושע בדעת רש"י).

ומהר"ם חלאווה מפרש, אפילו נשאל כל אחד לבדו – צריך בדיקה, כיון שודאי יש חמץ באחד מן הבתים. לא השוו בגמרא ל'שני שבילין' אלא לחומרא ולא לקולא.

ודעת הרמב"ם כפי שבארו המפרשים, להקל בבדיקת חמץ דרבנן אפילו נשאלו שניהם בבת אחת (ע' כסף משנה ומשנה למלך ב, יא ושו"ע תלט, ב; קהלות יעקב ח; שבת הלוי ח"ב מ).

ובתוס' רבנו פרץ משמע שמפרש להעמיד כל בית בחזקת בדוק אפילו בנידון דאורייתא, כשלא ביטל – כאשר נשאל כל בעל הבית בפני עצמו. ונחלקו בדבר הט"ז והש"ך (ביו"ד קצ) להלכה, האם מקלים בספקא דאורייתא להעמיד כל אחד על חזקתו, באופן שיימצא תרתי דסתרי [ואפשר דוקא בחמץ כתב רבנו פרץ להקל, הואיל שאפשר לתלות שהחמץ נאכל וכד', ואין בדבר סתירה מציאותית].

ב. עכבר שנטל חמץ בחצר, ספק נכנס עכבר עם חמץ לבית ספק לא נכנס; הביאו בגמרא מחלוקת תנאים לענין טומאה בכגון זה.

לפרש"י, לענין חמץ הכל מודים שאין צריך בדיקה אם ביטל חמצו, הואיל ובדיקה דרבנן תולים לקולא.

ומהתוס' משמע שאפילו לא ביטל יש להקל, משום שיש להעמיד הבית בחזקת בדוק. והרז"ה כתב להקל בשלא ביטל בשני בתים משום ספק-ספקא; ספק נכנס ספק לא נכנס, ואת"ל נכנס, ספק לבית זה או לבית זה. וכיו"ב כתב הטור (תלט) שאם הככר אינו גדול, שיש ספק שמא אכלו – ואעפ"י שהבית קרוב מאד. ואילו שיטת רבנו חננאל והרמב"ם (ב"ב) שלדעת חכמים החולקים על רבי אליעזר בטומאה – צריך לבדוק, שהואיל ובדיקת חמץ תחילתה על הספק נתקנה, לכן דנים לחומרא בספק זה (מ"מ). וכך פסקו להלכה.

ג. נכנס, ונבדק ולא נמצא – הביאו בגמרא מחלוקת רבי מאיר וחכמים לענין טומאה בכגון זה, אם לעולם הדבר בטומאתו עד שיוודע היכן הטומאה, אם לאו.

א. הלכה [כחכמים] שתולים שהעכבר אכלו, ואין צריך לחזור ולבדוק (עפ"י רמב"ם ב, יא ושו"ע תלט). ואפילו לא ביטל החמץ וכבר א"א לבטל (ב"ח. וע' גם בריא"ז ומהר"ם חלאוה שפסקו כחכמים שאין צריך לבטל החמץ הנכנס).

יש מי שחידש שלחכמים אין צריך לבדוק אחר העכבר בדיקה לאור הנר כתקנת חכמים, אלא די כשאר בדיקות שבתורה (עפ"י חדושי ר' שמואל).

ב. לדעת רבי מאיר, כאשר לא ביטל עומד הוא בספק לאו דלא ימצא הלכך חייב לבטלו (עפ"י תוס').

ואם הגיע זמן איסורו ואינו יכול לבטל – בודק שוב בדיקה יסודית בכל המקומות, גם בחורים עליונים ותחתונים שמן הדין לא היה לו לבדוק בהם (עפ"י תור"פ. ונראה שגם התוס' שכתבו שאין צריך לבדוק שוב שהרי כבר בדיק ולא מצא, דיברו באופן שכבר בדיק בכל המקומות, אף באלו שאין מכניסים בהם).

ואם ביטלו – לדברי הכל אין צריך בדיקה נוספת (עפ"י רש"י; תור"פ).

ג. ע"ע בבכורות כה: שנחלקו החכמים כעין מחלוקת רבי מאיר וחכמים, בבעלי מומים שנתערבו בתמימים וביקר ולא מצא מום באף אחת מהתערובת, או ביקר מקצתם ומצא.

ד. נכנס, התחיל לבדוק ומצא חמץ; תלו זאת בגמרא במחלוקת רבי ורשב"ג בכגון זה לענין טומאה. מפרש"י משמע שלענין בדיקה לדברי הכל יש להקל ולתלות שזהו שנמצא הוא שאבד, ואין צריך להמשיך ולבדוק. והיינו כשביטל, אבל לא ביטל – מחלוקת רבי ורשב"ג אם תולים בזה שנמצא הוא שאבד אם לאו (כ"מ בתוס' ושאר פוסקים).

הלכה להחמיר (עפ"י ריא"ז, טור או"ח תלט). והרז"ה והראב"ד ומהר"ם חלאוה ומ"מ (ב, יא) פסקו כרבי, ולפיכך אפילו ביטול אינו צריך מן הדין.

ה. אמר רבא: עכבר נכנס וכבר בפיו נכנס אחריו ומצא פירורים – צריך בדיקה, מפני שאין דרכו של עכבר לפרר. אבל בתינוק – אין צריך בדיקה מפני שדרכו לפרר.

- א. כתבו התוס' ועוד ראשונים: מדובר בכמות פירורים כדי כל הככר, לכך אין צריך בדיקה נוספת. אבל מדברי הרמב"ם (ב,ט) נראה שמדובר שאין בפירורים כדי כל הככר, שתולים באכילת התינוק ואלו הפירורים משיירי אכילתו (וכן נראה לכאורה שלפי תירוץ אחד בתוס' לעיל ט). ד"ה כזי) אם ביטל החמץ ואפשר לתלות באכילת התינוק – אין צריך לבדוק. וע"ע מהר"ם חלאהו). וכן פסק הפריי"ח. וכן נקט לעיקר בספר מאור ישראל. לדעת הב"ח [בדעת הרמב"ם] הוא הדין אפילו לא ביטל, והגר"ז כתב להחמיר בשלא ביטל.
- ב. משמע בתוס' שאם לא נכנס מיד אחריו אלא לאחר זמן, לרשב"ג צריך לבדוק את כל הבית, שמא הפירורים שמצא באו מככר אחרת. ולכאורה נראה שאם ביטל אין צריך בדיקה (לרש"י ולתוס') גם אם לא נכנס מיד.
- ג. אם יש בו דעת בתינוק ואומר שאכלו, הסכימו האחרונים [דלא כריעב"ן] שנאמן ואין צריך בדיקה (מאור ישראל).

1. הניח תשע ומצא עשר; מחלוקת רבי וחכמים האם יש לחוש שמא התשע שהניח אינן כגון וצריך לבדוק את כל הבית, אם לאו.

הניח עשר ומצא תשע; מחלוקת רבי וחכמים האם חוששים שאין כאן אחד מן הראשונים וצריך לחזור אחר כולן או די לחזור אחר האחת החסרה.

- א. הלכה כחכמים להחמיר (ערמב"ם חמץ ב,יב; רז"ה; תורת הבית לרשב"א ד,ב; טשו"ע תלט), הלכך צריך ביטול על השאר אבל בדיקה אין צריך. כן כתב הרז"ה. אבל מרש"י ומהראב"ד משמע שלפי חכמים צריך אף לבדוק. וכ"מ ברמב"ם (ב,יב). וכן פסק הטור (תלט). וכ"ה בשו"ע הגר"ז ז).
- ב. לדברי התוס' (עפ"י ביצה י:): מדובר רק כשהכרות קשורות זו בזו, אבל מפורדות – דברי הכל אין לחוש אלא לאחת החסרה.

וזהו רק בהניח עשר ומצא תשע, אבל הניח תשע ומצא עשר, אפילו אינן קשורות צריך לבדוק אחר כל התשע לחכמים (ע' טשו"ע תלט, ג ומג"א ושעה"צ). ויש מקלים אף בזה (עפ"י מהר"ם חלאהו; חדושי הגהות על הטור בשם מהר"ח. וע"ע שעה"צ וחזו"א קכד).

הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת – מחלוקת רשב"ג וחכמים אם חוששים שעכבר הניח [ואז יש לחוש שלא זה הוא אלא אחר], או שמא הוא עצמו נטלו לזוית אחרת ושכח.

הלכה כחכמים לחוש שמא עכבר נטלו (רמב"ם ב,יב; רז"ה; טשו"ע תלט). יש אומרים אפילו ביטלו (ערמב"ם וב"י שם). ויש אומרים שאם ביטלו אין צריך לחזור ולבדוק (עפ"י טור ולבוש שם). ויש שכתבו להקל כרשב"ג אפילו לא ביטל (עראב"ד ומשנה למלך שם).

ז. שאל רבא: עכבר נכנס וככר בפיו ועכבר יוצא וככר בפיו – האם יש לתלות באותו עכבר, או שמא אחר הוא.

ואם תמצי לומר זה הוא, מה הדין כשעכבר אחר יצא; כגון שנכנס שחור ויצא לבן – האם יש לתלות שמא הראשון השליך והאחר נטלו.

ואם תמצא לומר עכברים אינם נוטלים זה מזה, מה הדין כשחולדה יוצאת; שמא יש לתלות שנטלתו מן העכבר.

ואת"ל אם נטלתו היה צריך להימצא העכבר בפיה, מה הדין כשעכבר וגם ככר בפיה, זה מכאן וזה מכאן. 'תיקו'.

הרו"ה והראב"ד פסקו בכל הספקות להקל לענין בדיקה דרבנן, ולהחמיר לענין ביטול שהוא מדאורייתא (וכ"כ בטור או"ח תלח). ויש פוסקים בספק השני והשלישי לחומרא ובספק הראשון לקולא, כ'אם תמצוי לומר'. וכן בספק האחרון יש להקל משום ספק דרבנן (עפ"י רמב"ם ב, יג ומ"מ). ויש אומרים שבכל הספקות יש להחמיר (ע' מהר"ם חלאווה ריטב"א ומאירי).

ה. שאל רבא: ככר בשמי קורה; האם הטריחוהו חכמים לבערו שפעמים הוא נופל ועלולים לאוכלו, או שמא די בביטול. ואם תמצוי לומר חייב לבער, מה דין ככר בתוך הבור – האם הטריחוהו חכמים להביא סולם ולהעלותו אם לאו.

וכן נסתפק בככר בפני נחש; האם הטריחוהו חכמים לשכור חבר להוציאו אם לאו (שלא הטריחוהו בממונו בכגון זה שיש לתלות שהנחש יאכלנו או יוציאנו. עפ"י תוס'). תיקו.

א. פסק הרו"ה להחמיר בכל אלו, להצריך לבער. יש אומרים: דוקא כשידוע שיש שם ככר, אבל בספק אין צריך לבדוק בכל זה. ויש חולקים (ע' בהשגות הראב"ד על המאור). ויש שפסקו להקל אם מבטל החמץ (מובא במאירי).

ויש פוסקים להחמיר בשני הספקות הראשונים בלבד, כ'אם תמצוי לומר' (עפ"י חדושי הר"ן ועוד). והרמב"ם (ב, יג-יד) פסק להחמיר בכזית (ע' אור לציון ח"א לב) בשמי קורה, ולהקל בככר שבתוך הבור ובפני נחש, ומבטלו בלבו ודיו. ואם הגיע זמן האיסור ולא ביטל – צריך לבדוק (עפ"י תשו"ע תלח, ב"י וט"ז).

והראב"ד (בהשגותיו על הרמב"ם שם) כתב שלא נסתפק רבא על הדין שלכתחילה, דהיינו מטמין בבורות, אלא כשבדק וביטל ולאחר איסורו מצא, והספק הוא לענין חובת ביעור. ב. כל זה אמור באופן שאינו עובר מדאורייתא, שהרי מבטל החמץ, אבל במקום חובת ביעור דאורייתא, חייב להוציא ממון ולטרוח כדי לבער (ע' בשו"ת עמודי אור יז, ב שנקט שחייב להוציא כל ממונו עבור זאת, כדי שלא לעבור על הלאו. ולכאורה תלוי בנידון הראשונים והאחרונים האם חייב לעשות כן בלאוין שהם בקום ועשה. ע' בשו"ת הריב"ש שפ"י יו"ד קנז; חו"י קלט, ועוד).

כ. מה הדין בכגון הנ"ל, לענין טומאה וטהרה ולענין תערובת חולין ומעשר.

שני שבילים, אחד טמא ואחד טהור, והלך אדם באחד מהם ונגע בטהרות, והלך חברו בשני ונגע בטהרות; אם נשאל כל אחד בפני עצמו, טהורים שניהם, כי יש להעמיד כל אחד מהם בחזקת טהרה. נשאלו שניהם בבת אחת – טמאים, שאי אפשר לומר טהורים אתם בזמן שאחד מהם ודאי נטמא. נראה שדין זה הוא מדרבנן, אבל מהתורה אפילו בבת אחת טהורים (תוס'; ר"ן. וכן הוכיח המשנה-למלך (אה"ט יט, ב) מסוגית הגמרא בניזיר).

נשאל האחד על חברו; לרבי יהודה טהורים (ואומרים לו טהור אתה, וממילא יבין שגם חברו טהור. רש"י), ולרבי יוסי טמאים, כאילו שאלו שניהם ביחד (כן פירש רבא ואיתימא רבי יוחנן).

א. הלכה כרבי יוסי. לגרסתנו רבי יוסי אומר שניהם טמאים. ואולם לגרסת ר"ח ראב"ן ורו"ה רבי יוסי מטהר.

ב. בכל אופן שניהם חייבים להיטהר, שמא יגעו שניהם בתרומה ואז היא נטמאת ודאי והאוכלה במיתה, וכן אם נגעו באדם אחד ונכנס למקדש – חייב (תוס').

אדם שאכל מתרומה שנגע בה זה ואחר כך אכל מתרומה אחרת שנגע חברו – חייב (עפ"י מהרש"א כתובות כז. וע"ש מהרש"ל).

יש אומרים שאם נגעו שני האנשים בטהרות של אדם אחד – אין מטהרים שתיהן, שהרי יש אצלו טומאה (עפ"י משנה למלך הל' אה"ט ט).
ג. מדובר שהקבר ממלא את כל רוחב השביל, שאין עובר בו שלא יאהיל (רש"י), אבל אם יכול לעבור בו ללא שיטמא – אין כאן 'תיתי דסתרי' ובכל אופן יש לטהר ברשות הרבים (עפ"י ר"ש; פני יהושע. וע' תוס' רבנו פרץ).
ד. יש מפרשים [דלא כרש"י] שאם אחד שאל עליו ועל חברו ביחד – לכל הדעות טמאים, לא נחלקו אלא כששאל היום על עצמו ולמחר שאל על חברו (עפ"י תוס' רבנו פרץ ועוד).
ה. היו שני השבילים רשות היחיד – שניהם תולים (עפ"י חזון איש טהרות ה. וע"ע דבר שמואל; ברכת שמעון ט).

הנכנס לבקעה בימות הגשמים (שאו היא 'רשות היחיד' לענין טומאה, כי אין שם עוברים ושבים) וטומאה בשדה פלונית, ואינו יודע אם נכנס באותה שדה אם לאו; רבי אליעזר מטהר, שספק ביאה טהור אפילו ברשות היחיד (משום 'ספק ספקא' (רש"י ותוס' כאן). ובמקום אחר כתב רש"י שהשדה מלאה בטומאה, ואין כאן אלא ספק אחד). וחכמים מטמאים [וברשות הרבים – ודאי טהור].
אם הספק הוא על עצם כניסתו לרשות היחיד – אינו טמא (ע' רמב"ם אבות הטומאות יח, א כ, ט ובאבי עזרי שם).

גל טמא שנתערב בגלים טהורים, ונבדקו כולם ולא נמצאה טומאה; רבי מאיר אומר: כולם טמאים, שכל דבר שבחזקת טומאה לעולם הוא בטומאתו עד שיוודע לך הטומאה היכן היא. וחכמים אומרים: בודק עד שמגיע לסלע או לקרקע בתולה.
שדה שאבד בה קבר ונמצא בה קבר – הנכנס לתוכה טהור, שאני אומר קבר שאבד הוא קבר שנמצא. דברי רבי. רשב"ג אומר: תיבדק כל השדה כולה.
א. כאמור לעיל יש פוסקים כרבי ויש כרשב"ג (ע' בראשונים כאן ומ"מ ב, יא וטאו"ח תלט. וע"ע שו"ת אחיעזר ח"ג יד).

ב. יש מי שכתב שגם רבי אינו סומך אלא לטהר האדם שנכנס, הואיל ויש לו חזקת טהרה, אבל השדה עצמה שהיא בחזקת טומאה, אינה נטהרת במציאת קבר (עפ"י גודע ביהודה קמא אה"ע מו).

הניח מנה (– מאה זוז) מעשר ומצא מאתים – חולין ומעשר מעורבים זה בזה. דברי רבי. וחכמים אומרים: הכל חולין.

הניח מאתים ומצא מנה – מנה מונח ומנה מוטל. דברי רבי. וחכמים אומרים: הכל חולין.

לדעה אחת (בביצה י:), מחלוקת כשהמעות כולן בכיס אחד או בשני כיסים מקושרים, אבל בכיסים נפרדים, דברי הכל מנה מונח ומנה מוטל. ולדעה אחרת מחלוקת בשני כיסים אבל בכיס אחד לד"ה הכל חולין.

וכמו כן כתבו הפוסקים לענין בשר שנתעלם; הניח עשר חתיכות ומצא תשע – אסורות, שמא אותן שהניח ניטלו ואלו אחרות הן (תורת הבית להרשב"א ד, ב – עפ"י דעת חכמים). יש אומרים אפילו לא היו קשורות יחד (מהרש"ל חולין פ"ז) ב"ח וט"ז יו"ד סג – בדעת הרשב"א). ויש מתירים בשאינן קשורות (מהרש"ל וש"ך סק"ח). וישנה דעה המתירה בכל אופן כאשר מצא במקום שהניח (עשור ופרישה – עפ"י רשב"ם).

קדרום שאבד בבית – הבית טמא, שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ונטלו. רשב"ג מטהר, שאני אומר השאילו לאחר ושכה.
הניחו בזוית זו ומצאו בזוית אחרת – הבית טמא. רשב"ג מטהר, שאני אומר נטלו הוא עצמו מכאן לכאן ושכה.

כא. מי שלא בדק את החמץ אור לי"ד – מה דינו?

מי שלא בדק אור לי"ד – בודק י"ד שחרית (לאור הנר. פוסקים עפ"י ירושלמי). לא בדק בי"ד שחרית בודק בשעת הביעור. לא בדק בשעת הביעור – לרבי יהודה שוב לא יבדוק [שמא יבוא לאכלו]. לחכמים יבדוק לאחר הביעור. לא בדק במועד – בודק לאחר המועד.

א. הלכה כחכמים (רמב"ם הל' חמץ ג, ה; או"ח תלה). וטעם הבדיקה לאחר המועד – כדי שלא יתערב לו חמץ שעבר עליו הפסח בחמץ של התר, ויאכלנו (עפ"י תוס' ושאר ראשונים). ומשמע אפילו ביטלו (עפ"י פוסקים). ובודק לאור הנר (עפ"י רוקח רסז; ב"ח וט"ז תלה סק"ב) בחורים ובסדקים (משנ"ב).

ב. כתבו ראשונים שלפרש"י אינו בודק בתוך הפסח ולא לאחריו [ו'מועד' היינו שעת הביעור. ו'לאחר המועד' – עד שתחשך] (וטעמו כי בפסח חייבים כרת על אכילתו, הלכך יש לגזור אף לחכמים שמא ישכה ויאכלנו (ער"ן). ולאחר הפסח כבר אין איסור בל יראה, לכך לא הצריכו בדיקה (עתוס'). ובספר המנהיג (הל' פסח יז) כתב שלאחר הפסח א"צ בדיקה כי אם ימצא יהא מותר מפני שלא ידע ממנו). וי"מ שגם לרש"י בודקים לאחר הפסח אלא שאין זו מתקנת בדיקה שתקנו חכמים אלא למניעת הכשלה באיסור (ע' באחרונים).

ג. בדיקה ביום טוב עצמו; יש מחייבים [ואם ימצא יכפה עליו כלי כנוצר למעלה] (עפ"י מג"א וט"ז וח"י תלה). ויש אומרים שלא יבדוק אלא בחול המועד (ב"ח וא"ר שם). וכן נמצא בכמה ראשונים (עפ"י ריב"ג, ריטב"א, רבנו מנוח וספר המנהיג – הובאו בשעה"צ שם). ויש מי שמכריע; אם לא ביטל חמצו בודק אף ביו"ט, ואם ביטל לא יבדוק אלא בחול המועד (עפ"י פרי חדש שם).

ד. כאמור למעלה, כשהוא בודק בתוך המועד – מברך. לאחר הפסח – אינו מברך (פוסקים). ע"ע: נודע ביהודה תנינא סד; ברכת מרדכי ח"ב ג, י.

דף יא

כב. אדם המתעסק בדברים האסורים באכילה או בשימוש אחר – מהם הכללים שלפיהם גזרו חכמים או לא גזרו שמא ישכה ויאכל?

שתי שיטות תנאים בדבר; כפי המבואר במסקנת הגמרא, לדעת רבי יהודה יש לגזור שלא להתעסק באיסורים שמא יאכל וכד', בדברים שאין אדם בודל מהם, כגון חמץ בפסח שרגיל בו במשך כל השנה. לפיכך לא יבדוק את החמץ בפסח, שמא יאכלנו. אבל איסורים שאדם בודל מהם, כגון איסור 'חדש', וכן שבת החמורה – לא גזר רבי יהודה (עכ"פ במקום הפסד וצורך. עתוס').

כעין זה ביזמא (יד). גזר רבי יהודה בכהן גדול אונן שלא יעבוד כל היום – שמא יאכל. ואילו ביום הכיפורים שהכל בדלים מאכילה – לא גזר שמא יאכל.

לענין קרצוף הבהמה ביום טוב, לא גזר רבי יהודה אטו קידור (= גרוד בכלי חד המוציא דם), מפני שהן שתי פעולות שאינן מתחלפות זו בזו, משא"כ לחם בלחם, חמץ ומצה – מתחלפים.

פעמים שגזר רבי יהודה אפילו בדבר שאדם בודל הימנו; במקום שאדם בהול על ממונו, כגון הקות דם